

Helsinki, 30.11.2020

SOSIAALITURVAKOMITEAN ASUMISEN JAOSTO

Asia: SOSTEn vastaus sosiaaliturvakomitean asumisen jaoston kyselyyn koskien viimeisijaista turvaa, perusturvaa ja asumista

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystieteellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 234 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 75 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Anna Järvinen, anna.jarvinen@soste.fi, puhelin 050 586 5677, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTEn vastaus sosiaaliturvakeskustien asumisen jaoston kyselyyn koskien viimeisijaista turvaa, perusturvaa ja asumista

1. Mitä syitä näet sille, että tilapäiseksi tarkoitettu toimeentulotuesta on monelle kotitaloudelle muodostunut pidempiaikainen taloudellinen tuki?

Köyhyyssrajan alla olevien määrä on kaksinkertaistunut ajanjaksolla 2005–2014 verrattuna vuosiin 1995–2004 ([Kauhanen&Riihelä&Tuomala 2020](#)). Kokonaan perusturvan varassa olevien määrä on lisääntynyt noin 49 000 tuhannella vuodesta 2010. Erityisesti pitkittyneesti perusturvan varassa olevien määrä on kasvanut koko 2010-luvun.

Perusturvaetuudet ovat niin matalia, että ne eivät riitä perusmenojen kattamiseen edes asumistuen kanssa. Perusturvan tason mataluus yhdistettynä erityisesti pääkaupunkiseudulla ja isoissa kaupungeissa korkeisiin asumiskuluihin pakottaa ihmiset hakemaan lisäksi toimeentulotukea. Asumiskulut eivät ole väliaikaisia, joten myös toimeentulotuen tarve on pitkäkestoista. Asumisen kalleuteen vaikuttaa merkittävästi se, että kasvukeskuksissa on liian vähän asuntoja kysyntään nähden. Kaavoittaminen ei ole riittävää.

Vuosina 2015–2019 perusturvaan tehtiin indeksileikkauksia ja -jäädätyksiä. Vain toimeentulotuki jäi leikkausten ulkopuolelle. Asumistuen osuus vuokrasta pieneni vuosina 2010–2020. Ensisijaisten etuuksien leikkaukset lisäsivät toimeentulotuen tarvetta. ([Honkanen 2020](#).) [Perusturvan riittävyyden arviointiraportissa 2015-2019](#) todetaan, että toimeentulotuki on paikannut perusturvan heikentymistä varsinkin työttömillä. Heillä perusturva heikentyi indeksileikkausten lisäksi aktiivimallista johtuneiden etuuksien alentamisen seurauksena. Raportti toteaa toimeentulotuen roolin työttömän perusturvan paikkaajana kasvaneen huomattavasti vuosina 2015–2019.

Pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta aiheuttaa myös se, että ihmisellä ei ole oikeutta ensisijaisiin etuuksiin kuten työttömyysturvaan. Alle 25-vuotiaalla, joka ei opiskele eikä saa töistä riittävästi tuloja, työmarkkinatuen ehdot eivät helposti täyty. Tällöin riski päätyä toimeentulotuelle on huomattava. Myös esimerkiksi vankilakierteessä olevat henkilöt eivät ehdi päästä työttömyysturvalle tai se katkeilee.

Nuorilla vaikeudet päästä työelämään koulutuksen ja opiskelujen päätyttyä aiheuttavat pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta.

Myös erilaiset viranomaisten määräämät sanktiot pudottavat ihmisiä toimeentulotuen varaan. Esimerkiksi silloin, kun osoitettua työtä ei olekaan hakenut, tai jos hoitokontakti on lakannut/katkennut, eikä uutta sairaspäivärahaa tai kuntoutustukea varten ole saanut lääkärintuottoa.

Toimeentulotukeen turvautuminen ei koske ainoastaan perusturvan varassa eläviä ja kaikista pienituloisimpia. Korkeiden asumiskulujen takia myös työssäkäyvillä ihmisillä voi olla vaikeuksia

selviytyä pakollisista menoista ja he joutuvat turvautumaan pitkäaikaisesti toimeentulotukeen. Köyhyys töissäkäynnistä huolimatta koskee erityisesti lapsiperheitä. Pienituloisuusrajan alapuolella olevista lapsiperheistä lähes puolella on töissä käyvä huoltaja. Erityisesti köyhyysriski koskee yksinhuoltajaperheitä. Heikko tilanne on pitkäaikaisesti epäsäännöllisissä ja epävarmoissa työsuhteissa olevilla ja matalapalkkaista töitä tekevillä. Vaikka Suomessa työssäkäyvien köyhyysriski on ollut EU-maiden matalin, on meilläkin 2000-luvulla työmarkkinoiden selkeä trendi on ollut osa-aikaisen työn ja itsensä työllistäjien määrän kasvu sekä kokoaikatyön väheneminen osuutena työllisistä. Ns. nollatuntisopimukset yleistyivät nopeasti. ([Paavola ym. 2019.](#))

Sairastamisen korkea hinta vaikuttaa siihen, että paljon sairastavat pienituloiset ihmiset joutuvat turvautumaan pitkäaikaisesti toimeentulotukeen. Suomessa asiakasmaksut ja lääkkeiden omavastuuosuudet ovat korkeita. Viime vuosina sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen enimmäismääriä on korotettu huomattavasti, matkakustannusten omavastuuosuudet on kaksinkertaistettu ja lääkekorvausten omavastuuosuuksia nostettu. Asiakasmaksujen, lääkkeiden ja matkojen maksukatot ovat korkeita. Myös vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen omavastuut voivat joskus olla asiakkaille liian korkeita. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksukaton seuranta on asiakkaan vastuulla ja sen täyttymisen seuranta on monelle haasteellista. Asiakasmaksujen alentamista koskeva sääntely tunnetaan melko huonosti, vaikka asiakasmaksujen alentamisen tulisi olla ensisijainen toimenpide ennen mahdollista toimeentulotukea.

Syntymästään saakka vammautuneilla tai nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle päätyneillä eläke jää niin pieneksi, että se helposti johtaa pitkäaikaiseen toimeentulotuen tarpeeseen. Pelkän kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen ja takuueläkkeen varassa tulot ovat pienet läpi elämän. Sairaudesta aiheutuu lääkekuluja ja toimintakyvyn alenemasta aiheutuu palvelutarvetta, jonka seurauksena tulee palvelumaksuja. Toimintakyvyn alenema ei heti välttämättä riitä esim. vammaistuen saamiseen.

Tosiasiassa työkyvyttömiä työttömien tilanteessa päädytään usein toimeentulotuen varaan.

Myös pienimpien vanhuuseläkkeiden taso on niin matala, että yhdessä korkeiden elinkustannusten ja sairastamisesta aiheutuvien kulujen takia joudutaan turvautumaan toimeentulotukeen.

Omaishoitajilla on korkeampi köyhyysriski ja omaishoidon tuen piirissä olevat työikäiset turvautuvat toimeentulotukeen useammin kuin muut vastaavassa ikäryhmässä olevat. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen sosiaalipalvelu, eikä siihen ole subjektiivista oikeutta. Usein tuki ei riitä peittämään läheisen hoidon kustannuksia eikä menetettyjä ansiotuloja, jos työelämässä oleva omaishoitaja joutuu vähentämään merkittävästi ansiotyössä käyntiään.

Pitkäaikaissairaana tai vammaisen lapsen perheissä taistelu riittävistä palveluista ja tuesta tarkoittaa usein sitä, että toinen vanhemmista joutuu jäämään pois töistä, jotta perheen arki saadaan sujumaan. Arjen raskaus johtaa myös usein vanhempien eroon, jolloin yksinhuoltajavanhemman talous joutuu entistäkin tiukemmalle ja tarve täydentävään toimeentuloon toimeentulotuen kautta kasvaa.

Monella perusturvan varassa elävällä on myös maksuhäiriömerkintöjä ja muita haasteita, jotka hankaloittavat merkittävästi vuokra-asunnon saamista. Tästä syystä he eivät ole siinä joukossa, jotka ensisijaisesti valitaan hyviin ja edullisiin vapautuviin asuntoihin, vaan he päätyvät solmimaan vuokrasopimuksen jopa keskivertoa kalliimpiin asuntoihin. Vaikka asumistuki kompensoi tilannetta, asiakkaalle jää näissä tilanteissa maksettavaa myös itse ja he joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen. Kasvava kotitalouksien velkaantuneisuus ylläpitää toimeentulotukioikeutta.

Ylisukupolvisen ja/tai pitkäkestoisen huono-osaisuuden myötä joillekin toimeentulotuesta on tullut normaaliksi koettu tapa elää ja tulevaisuushorisontti kaventuu niin, että on vaikea nähdä syytä ponnistella elämässään eteenpäin.

Kun Kelan menettelyihin ei sisälly juurikaan mahdollisuuksia dialogille tai pyrkimystä kohtaamiseen, jäävät rahan liikkeiden taustat ja tarkoitukset (esim. tilapäisyys ja viimesijaisuus) monesti kovin tuntemattomiksi sellaisille toimeentulotukea saaville, joiden ymmärrys yhteiskunnan sekä hyvinvointipalveluiden rakenteista ja logiikasta on yleisesti ottaen heikkoa. Silloin myös heidän oma sitoutumisensa Kelan palveluun ja toimintaehdotuksiin jää sekin usein hyvin pintapuoliseksi.

Kela ei riittävästi tunnista ja ohjaa osatyökykyisiä heidän tarpeisiinsa vastaaviin palveluihin. Toiminta liki yksinomaan sähköisen asiointipalvelun kautta on ongelmallinen muun muassa osatyökykyisten NEET-nuorten elämäntilanteeseen vaikuttamisen kannalta. Ahdinko jää Kelalta nykymuotoisessa järjestelmässä havaitsematta mahdollisesti hyvinkin pitkäksi ajaksi ja ongelmat pääsevät kärjistymään. Kun tuensaja ei ohjata ajoissa eteenpäin tarvitsemaansa palveluun, pitkittyy myös toimeentulotuen asiakkuus.

Ehkäisevät palvelut ja muutostilanteita turvaavat etuudet eivät toimi (yhdessä) toivotulla tavalla tai oikea-aikaisesti, jolloin perheet tilanne ehtii kriisiytyä (ml. ehkäisevä lastensuojelu, eropalvelut, jonot lastenvalvojalle/lääkärille, velkaantuminen yms.) ja johtaa pitkäaikaiseen toimeentulotuen asiakkuuteen.

2. Mitä ongelmia liittyy perusturvaetuuksien ja asumistukien sekä perustoimeentulotuen tasojen suhteeseen ja onko niillä ohjausvaikutusta asiakkaan valintoihin?

Perusturvaetuuksien ja asumisen tukien riittämättömyys elämisen kuluihin ohjaa ihmisiä toimeentulotuen varaan. Asumistuessa hyväksyttävien asumismenojen normit ovat tiukat, toimeentulotuessa voidaan kuitenkin huomioida normin ylittäviä asumismenoja. Osalla etuuksista (mm. takuueläke) ilman ylimääräisiä kuluja saattaisi pärjätä ilman

toimeentulotukea, mutta esimerkiksi sähkölasku tai lääkekulut siirtävät ihmisen helposti toimeentulotuen piiriin.

Nuorille, jotka päätyvät toimeentulotuelle ennen kuin ovat päässeet kiinni opintoihin ja työelämään, voi olla kynnys lähteä opiskelemaan ja siirtyä toimeentulotuelta matalammalle opintotuelle.

Usein pitkittyneesti pienituloisille ihmisille rahallisen tuen varmuus on niin tärkeää, että sitä priorisoidaan enemmän kuin mahdollisia pieniä lisäyksiä tuloihin muiden etuuksien tai työkeikkojen kautta. Luonteeltaan jäykkä ja prosesseiltaan hitaahko, mutta myöntämisenä jälkeen suhteellisen varma asumistuki muodostaa monesti yhden elementin ns. kannustinloukussa. Asumistuki arvioidaan koko vuonna luultavasti saatavien tulojen perusteella, ja niiden arvioiminen on etenkin monelle työttömälle tai keikkatyötä tekevälle nuorelle vaikeaa. Sitten kun kerran on saanut suurimman itselleen mahdollisen asumistuen tulevien vuositulojen oletetun vähäisyyden perusteella, syntyy huomattava kannuste taktikoida. Epävarmassa työmarkkinatilanteessa nuoret saattavat päätyä torjumaan joitakin tarjolla olevia töitä, koska arvioivat, että uudet tulot - sen lisäksi, että heijastuvat välittömästi leikkauksina toimeentulotukeen - saattaisivat asettaa vakaan ja luotettavan asumistuen vaakalaudalle, ja näin heikentää elämänsuunnittelun edellytyksiä. Haavoittuvassa tilanteessa tarraudutaan herkästi siihen, mikä näyttää suhteellisen pysyvältä ja jonka varaan voi siten rakentaa.

Kotitalouskohtaisuus asumistuessa saattaa ohjata ihmisiä asumaan yksin myös tilanteissa, joissa yhdessä asuminen olisi ihmisen itsensä toivomaa, mutta ei taloudellisesti kannattavaa asumistuen pienenemisen takia.

Eläkeläisistä osa voisi tehdä osa-aikaista palkkatyötä eläkkeellä ollessaan. Osa-aikainen tai pätikkäinen työnteko kuitenkin johtaa toimeentulo-ongelmiin välttämättömien tukien kuten asumistuen keskeytyessä. Vain suurta eläkettä saavat voivat työllistää itseään ilman pelkoa vaikutuksista toimeentulonsa kokonaisuuteen.

Ohjausvaikutusta ei juuri ole silloin, kun ihminen on niin heikossa asemassa tai toimintakunnossa, ettei itse kykene tekemään valintoja siitä mitä etuutta hakee, vaan status määräytyy viranomaisen päätöksen mukaan. Esimerkiksi on työtön työnhakija, vaikka ei ole työkykyinen. Tällöin viranomaisen odotukset ja vaatimukset asiakkaisiin nähden eivät ole aina realistisia.

3. Näetkö toimeentulotuella olevan vaikutusta a) työttömyysturvan sanktioiden toimivuuteen b) ensisijaisten etuuksien kannustinvaikutuksiin?

a) Työttömyysturvassa on voimakkaat sanktiot: jopa 90 päivän korvaukseton määräaika, joka ajaa monet toimeentulotuelle. Työttömyysturvaan kohdentuva sanktio aiheuttaa taloudellisen kriisin ihmisen elämään ja velvoittaa asiakasta käymään ns. monella luukulla. Toivotun

työllistymisvaikutuksen sijaan sanktiot saattavat heikentää ihmisten asemaa. Esimerkiksi autismikirjon henkilöiden kohdalla työttömyysturvaan liitetyt sanktiot eivät pääsääntöisesti toimi, vaan päinvastoin syventävät edelleen heidän köyhyyttään.

Mikäli tuensaaja on korkeintaan osatyökykyinen ja ei hahmota eikä osaa ilmaista omaa työmarkkina-asemaansa kovinkaan kirukkaasti, mutta ei kuitenkaan ole tukipalvelujen piirissä, ovat työttömyysturvaan kytkeytyvät tehtävät ja niiden suorittamisen epäonnistumisesta seuraavat sanktiot usein tuloksettomia työllistymisen kannalta.

Jos tietää olevansa mahdollisen korvauksettoman määrääjän saatuaankin oikeutettu toimeentulotukeen, niin toki se vie sanktiolta kovimman terän. Työttömyysturvan sanktioiden on kuitenkin mahdollista johtaa myös toimeentulotuen perusosan alennuksiin. Tätä leikkausmahdollisuutta on käytetty Kelassa enenevästi, eikä sen seurauksista ihmisten tilanteisiin ja muun muassa mielenterveyteen tiedetä riittävästi. Perusosan alennukset eivät yleensä ole tehokkaita keinoja kannustaa ihmisiä työllistymään. Näissä tilanteissa ihminen usein tarvitsisi palveluita ja tukea sekä tilanteensa syvällisempää selvittämistä.

Sanktioilla on kenttätyössä huomattu laajaltikin tarkoituksenmukaisuuden vastainen vaikutus: sanktion pelossa ihmiset eivät hae apua esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn ongelmiinsa TE-toimistoista, sillä he pelkäävät menettävänsä etuuden. Tämä työntää ihmisiä syvemmälle marginaaliin sen sijaan, että heitä autettaisiin kuntoutumaan tai etsimään ratkaisuja työllistymiseen.

Työttömiksi tai NEET-nuoriksi kategorisoivat nuoret saattavat turvautua toimeentulotukeen tilanteissa, joissa ylhäältä asetetut velvoitteet näyttävät menevän liian kauas itselle tutusta todellisuudesta tai vaativan sellaista osaamista ja voimavaroja, joita ei ole käsillä. Monet heistä ovat kuitenkin tosiasiallisesti lähempänä kodittomuutta tai enemmän tai vähemmän aktiivista itsetuhoa kuin työllistymistä avoimille työmarkkinoille.

b) Ensisijaisten etuuksien, asumistuen ja toimeentulotuen yhteisvaikutuksena työn vastaanottamisen kynnyksessä nousee korkeaksi eikä esimerkiksi osa-aikatyötä kannata ottaa vastaan, jos käteen jäävä palkkatulo leikkaa etuuksia suhteessa enemmän. Toimeentulotuessa työtulojen suojaosa on pienempi kuin asumistuessa ja työttömyysturvaa, mikä heikentää taloudellisia kannustimia. Jos ihminen saa myös toimeentulotukea, ei työttömyysturvan ja asumistuen suojaosat käytännössä koske häntä. Heikommat taloudelliset kannustimet vaikuttavat negatiivisesti työvoiman tarjontaan pitkällä aikavälillä.

Ensisijaisten etuuksien päätösten saaminen kestää usein kauemmin, minkä vuoksi ihmisiä ohjautuu odotusajalla toimeentulotuella.

Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmiselle jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa tuloista ja menoistaan raportoiden. Tämä kuormittaa sekä asiakasta että järjestelmää. Toimeentulotuki koetaan usein raskaaksi ja

nöyryyttäväksikin jatkuvan etuusbyrokratian takia, mikä voi osaltaan kannustaa pois tuen piiristä. Kuitenkin tulolisäyksen pitäisi olla kohtuullisen suuri, jotta pääsisi kokonaan pois toimeentulotuelta.

Toisaalta toimeentulotuki tuo tilanteeseen myös tiettyä ennakoitavuutta. Ihmiset miettivät esimerkiksi kannattaako keikkatöitä ottaa vastaan, jos keikkatulojen myötä tulot nousevat juuri ja juuri toimeentulotukirajan yläpuolelle ja samalla menettää oikeuden reseptilääkkeisiin ja matkalippuun. Joskus asiakkaan tilannetta saattaa helpottaa pelkällä perustoimeentulotuella oleminen, koska tällöin hänen ei tarvitse miettiä, mitä hän joutuu maksamaan esimerkiksi vuokrasta tai lääkkeitä itse ja mitä ei.

Eryteisesti valmiiksi kuormittuneessa tilanteessa (mm. yksi vanhempi, osatyökykyisyys, lasten erityisen tuen tarve) tukien yhdistelmä on asiakkaan näkökulmasta liian kuormittava, työläs ja monimutkainen. Asiakas joutuu selvittämään samat tulot ja menot yhä uudestaan ja uudestaan. Esimerkkinä asiakas, joka joutuu joka kuukausi selvittämään mahdolliset rahasto-osuutensa, koska hänellä on S-etukortti. Tällä on ohjausvaikutuksia etenkin työn vastaanottamiseen. Monelle esim. perhevapaiden, työttömyyden tai kuntoutuksen jälkeen työelämään palaavalle keikka-, osa-aika- tai määräaikainen työ on tapa kiinnittyä työmarkkinoille ja luoda suhteita kokoaikaisen tai pidempiaikaisen työllistymisen edistämiseksi. Se voi myös olla ainoa mahdollinen tapa päästä työmarkkinoille. Epäsäännöllisen työn vastaanottaminen kuitenkin muodostuu liian suureksi riskiksi kokonaistoimeentulon sekä lisääntyvän byrokratian näkökulmista.

Pidentyneellä toimeentulotukiasiakkuudella on todettu olevan kauaskantoisia vaikutuksia. Huolestuttavaa on erityisesti, että toimeentulotuen saannin pitkittyminen korreloi lasten yleistyneiden hyvinvointiongelmien kanssa. Tutkimuksissa on osoitettu, että pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista lähes kolme neljästä oli saanut myös itse toimeentulotukea ja lähes puolet oli vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa. Sama ilmiö toistui lasten psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa, psykykenlääkkeiden käytössä, rikollisuudessa ja kodin ulkopuolelle sijoituksissa. Kalliit erikoissairaanhoidon ja muiden vahvasti korjaavien palveluiden asiakkuudet nousivatkin jyrkästi 1990-luvun alusta 2010-luvulle tultaessa.

4. Mitä ongelmia on asumisen kustannusten korvaamisessa sekä asumistuesta että toimeentulotuesta?

Se, että asumisen turvaamiseksi voi joutua hakemaan tukea jopa kolmiportaisesti (asumistuki, perustoimeentulotuki ja kunnan harkinnanvarainen toimeentulotuki), monimutkaistaa järjestelmää ja vaikeuttaa järjestelmän ymmärtämistä. Osalle ihmisistä on vaikeaa hahmottaa, mikä osuus vuokrasta mahdollisesti jää itselle maksettavaksi, erityisesti jos tuki vaihtelee kuukausittain pienten tulojen vuoksi. Tämä voi johtaa vuokravelkojen syntymiseen.

Työtulot vaikuttavat eri tavalla näissä etuuksissa, ja työkeikan vastaanottamisen vaikutuksia omaan toimeentuloon on vaikea hahmottaa. Toimeentulotuki heikentää asumisen tuen suojaosan kannustinvaikutusta ottaa pieniä työkeikkoja vastaan.

Järjestelmä ei vastaa asumiskustannusten muutoksiin riittävän joustavasti ja asumistuki ja toimeentulotuki eivät toimi riittävästi yhteen. Erityisesti joustavuuteen erilaisissa elämän siirtymävaiheissa tulisi kiinnittää huomiota. Joskus toimeentulo voi olla niin tiukkaa, että esimerkiksi lyhyen määräaikaisen työn vastaanottaminen tai opiskelun aloittaminen ei ole mahdollista, koska siirtymävaiheen taloudellinen tuki ei järjesty tai päätöksen saaminen kestä liian kauan. Kunnan ja Kelan välisen työnjaon tulisi olla niin selvä, ettei asiakkaan tarvitse kulkea näiden toimijoiden välillä, vaan järjestelmä hoitaisi mahdollisen yhteensovittamisen.

Asumiskustannusten korvaaminen toimeentulotuesta on etävanhemmalle kuormittavampaa ja epävarmempaa kuin se, että lapsi huomioitaisiin etävanhemman asumistuessa. Tämä voi viedä sekä vanhemman resursseja että aiheuttaa ristiriitoja vanhempien välille. Järjestely ei tue vanhemmuuden jakamista.

Kaikki toimeentulotukeen oikeutetut ihmiset eivät sitä hae. Tukea ei joko haluta, kehdata tai osata hakea. Tämän heikentää heidän mahdollisuuksiaan selvittää asumis- ja muista elinkustannuksista ja voi altistaa velkaantumiselle tilanteessa, jossa asumisen tuki yksin ei riitä asumisen turvaamiseen.

5. Mahdollisia lisähuomioita

Kannustinloukut vaikuttavat erityisesti matalapalkkaisilla aloilla, joissa työhön palaaminen ei kasvata käytössä olevia tuloja merkittävästi. Näillä aloilla työ myös koetaan usein kuormittavaksi. Erityisesti yhden vanhemman perheissä huolta kannetaan myös riittävän hyvästä vanhemmuudesta, jolloin saatetaan arvottaa lapsen kanssa vietettyä yhteistä aikaa yli nimellisesti korkeampien ansioiden. Tähän vaikuttaa lisäksi se, miten vanhempi voi vaikuttaa omiin työvuoroihin, työaikoihin yms. ja miten lastenhoidon palvelut vastaavat perheen tarpeisiin (mm. vuoropäivähoito, lasten erityistarpeiden huomiointi, pienten koululaisten aamu- ja iltapäivähoito). Toisaalta tutkimusten perusteella yhden vanhemman perheissä motivaatio työntekoa kohtaan on korkea ([Hakovirta 2006](#)).

Sanktiot, leikkaukset yms. tulisi enenevästi korvata juurisyiden selvittämällä, jotta hoidetaan syytä eikä oiretta. Porkkana, kannustaminen ja luottaminen toimivat ihmisellä yleensäkin pidemmän aikavälin strategiana paremmin kuin keppi. Epäileminen, epäluottamuksen ilmapiiri ja kurittaminen lisäävät mielenterveysongelmia, laskevat motivaatiota, kapeuttavat näkökenttää ja mahdollisuusavaruutta sekä laskevat itsetuntoa.

Järjestelmä ei vastaa marginaaliryhmien (esim. vapautuvien vankien) usein monimutkaisiin ja vaihteleviin tuentarpeisiin. Tuen normitukset ovat erittäin tiukat eikä yhteistyö Kelan ja vangin kotikunnan välillä toimi joustavasti. Erityisesti kuntien vaihtelevat linjaukset ehkäisevän ja

täydentävän toimeentulotuen myöntämisperusteissa ovat haasteellisia. Muun muassa vankilaan joutuneen asunnon tyhjennysmenoille ei välttämättä löydy maksajaa.

Kehitysvammaiset ja vastaavaa tukea tarvitsevat ihmiset eivät useinkaan voi itse valita asuinpaikkaansa tai tiettyä asumismuotoa, vaikka YK:n vammaisten oikeuksien sopimus tätä edellyttää. Asunto on yleensä otettava vastaan siitä asumispalveluyksiköstä, josta paikka sattuu vapautumaan eikä esim. vuokran määrän perusteella ole mahdollista tehdä valintaa, vaikkei toimeentulo näyttäisikään riittävän tietyssä yksikössä perittäviin vuokriin ja muuhun ylläpidon maksuun.

Asiakkaan yksilöllisiä olosuhteita ei huomioida riittävästi asumistuessa silloin, kun hänellä on vamman tai sairauden vuoksi päivittäisessä käytössään tilaa vieviä apuvälineitä.

Ulosoton merkityksen vaikutus on jäänyt liian vähälle huomiolle. Ulosotto voi tehdä työssä käynnistä kannattamatonta. Velkasaneeraukseen pääseminen on niin haastavaa, että velkakierteestä pois pääsy on todella hankalaa. Lisäksi luottotiedottomuus asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan. Esim. kaikki opiskelijat eivät ole opintolainakelpoisia ja kielteisiä lainapäätöksiä saatetaan tarvita useampi, jotta opiskelijan katsotaan olevan oikeutettu toimeentulotukeen. Sosiaalietuusjärjestelmä asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan heidän aiemmasta taustastaan riippuen: luottotietonsa menettäneen nuoren on mahdollista opiskella ottamatta lisävelkaa, kun taas luottotietonsa säilyttäneen nuoren on otettava velkaa, vaikka tulevaisuuden maksukyvyistä ei ole takeita.

Asumisen etuuksien ohjaaminen vahvemmin suoraan vuokranantajalle voisi helpottaa asumisen turvaamista ihmisillä, joilla on vaikeuksia taloudenhallinnassa.

Vuokratukuiden huomioiminen toimeentulotuessa on tärkeää.

Kelan kielteisen päätöksen jälkeen tulisi varmistaa ohjaus kunnan sosiaalitoimen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen piiriin. Kunnissa tulisi asenne kääntää siihen suuntaan, että etsitään perusteita millä voitaisiin myöntää ja siten autetaan kertaluonteisella riittävällä tuella ihminen tilanteen yli, jossa taloudellinen tilanne kriisiytynyt vaikkapa toimeentulotuessa ei-huomioitavien menojen vuoksi.